

БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТІМЕН АЙНАЛЫСУҒА ЛИЦЕНЗИЯЛАУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІСІ

Ұлықпан Жансая Талғатқызы

muxametnur@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
Заң факультетінің 4-курс студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі - Н.Д. Мырзатаев

Білім беру салсын мемлекеттік қадағалауды жүзеге асыру мен конституцияда бекітілген адам құқықтарының сақталуын қамтамасыз ету мақсатында білім беру саласын қолданыстағы заңнама аясында лицензиялау өзекті болып табылады. Қазыргы таңда көптеген ғалымдардың пікірі екіге бөлініп отыр. Бірі білім саласы еліміздің бүгінгі мен болашағы болғандықтан аса маңызды деп оны тек мемлекеттің қатаң бақылауына алу керек дейді. Ал енді екінші топтағылар керісінше, білім беру ұйымдарына дербестік беріп табиғи ортада шынайы бәсекелістік орната отырып дамыту керектігін алға тартып отыр.

Лицензиялау туралы заң қазіргі таңда өзінің заңды күшін жойған. Оның орнына «Рұқсаттар және хабарламалар туралы» заң 2014 жылы 16 мамыр айында қабылданған болатын.

Аталған заңнаманың құқықтық саласы болып ҚР Кәсіпкерлік қызмет туралы заңы мен жекелеген қызмет түрлерін лицензиялау туралы заңнамалар болып табылады [1].

Білім беру қызметін лицензиялау тәртібі Республикамыздың қолданыстағы заңнамасының талаптарына сәйкес, білім беру қызметімен айналысу үшін лицензияның болуы талап етіледі. Қызметтің бұл түрі қызметтің мынадай кіші түрлерін қамтиды: бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білімнің жалпы білім беру бағдарламалары; техникалық және кәсіптік білім берудің, оның ішінде кәсіптер мен мамандықтар бойынша кәсіптік бағдарламалары; орта білімнен кейінгі, жоғары, жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің, оның ішінде мамандықтар бойынша кәсіптік бағдарламалары; діни білім беру бағдарламалары. Лицензия және лицензияға қосымша, егер жергілікті атқарушы орган немесе орталық мемлекеттік органның аумақтық органдары лицензиар болып табылса, жеке немесе заңды тұлғаны тіркеу орны бойынша беріледі[1]. Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Білім беру қызметін лицензиялаудың кейбір мәселелері туралы» 2013 жылғы 28 ақпандағы №195 қаулысына сәйкес: «бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің білім беру қызметін лицензиялауды жүзеге асыру жөніндегі лицензиар болып Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі, Білім және ғылым саласындағы бақылау комитетінің Білім беру саласындағы аумақтық бақылау департаменттері белгіленген» [1].

Лицензияны және лицензияға қосымшаны қызметтің кіші түрлері болған жағдайда алу үшін мынадай құжаттар беріледі:

- 1) өтініш;
- 2) заңды тұлға – өтініш беруші жарғысының (түпнұсқалары берілмеген жағдайда салыстырып тексеру үшін нотариат куәландырған) көшірмесі;
- 3) заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу (қайта тіркеу) туралы анықтамасы;
- 4) өтініш берушінің салық органында есепке тұрғаны туралы куәліктің (салыстырып тексеру үшін түпнұсқа берілмеген жағдайда нотариат куәландырған) көшірмесі;
- 5) «электрондық үкіметтің» төлем шлюзі арқылы төленген жағдайларды қоспағанда, жекелеген қызмет түрлерімен айналысу құқығы үшін бюджетке лицензиялық алымның төленгенін растайтын құжаттың көшірмесі;
- 6) біліктілік талаптарына сәйкес мәліметтер мен құжаттар[1].

Білім беру қызметін лицензиялау кезінде қойылатын біліктілік талаптары және оларға сәйкестікті растайтын құжаттардың тізбесі Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Білім беру

қызметін лицензиялаудың кейбір мәселелері туралы» 2013 жылғы 28 ақпандағы №195 қаулысымен бекітілген. Құжаттар «е-лицензиялау» веб-порталы арқылы электрондық нысанда беріледі [1].

Куәландырылған құжаттардың анықтығы үшін оларды ұсынған өтініш беруші немесе лицензиат жауапкершілікте болады. Лицензиясы бар қызмет түрі шеңберінде лицензияға қосымшаны алу үшін мынадай құжаттар қажет:

- 1) өтініш;
- 2) қызметтің кіші түріне қойылатын біліктілік талаптарына сәйкес мәліметтер мен құжаттар[1].

Лицензиар өтініш берушінің (лицензиаттың) құжаттарын алған сәттен бастап екі жұмыс күні ішінде ұсынылған құжаттардың толықтығын тексеруге міндетті. Ұсынылған құжаттардың толық емес фактілері анықталған жағдайда лицензиар аталған мерзімде өтінішті одан әрі қараудан жазбаша дәлелді түрде бас тартады. Рұқсатты және лицензияға қосымшаны лицензиар он бес жұмыс күнінен кешіктірмей береді. Егер лицензиар осы белгіленген мерзімде өтініш берушіге лицензияны және лицензияға қосымшаны бермеген не лицензияны және лицензияға қосымшаны беруден дәлелді түрде бас тартуды ұсынбаған жағдайда, оларды беру мерзімдері өткен күннен бастап лицензия және лицензияның қосымшасы берілді деп есептеледі. Лицензиар лицензияны және лицензияға қосымшаны беру мерзімдері өткен күннен бастап бес жұмыс күнінен кешіктірмей өтініш берушіге тиісті лицензияны және лицензияға қосымшаны беруге міндетті. Лицензиар лицензияны және лицензияға қосымшаны бермеген жағдайда бес жұмыс күні өткеннен кейін лицензия және лицензияға қосымша алынды деп есептеледі. Өтініштің қабылданғаны туралы өтініш беруші алған хабарлама лицензия алынғанға дейін лицензияланатын қызмет түрін жүзеге асырудың заңды екенін растайтын құжат болып табылады. Қызметтің жекелеген түрлерімен айналысу құқығы үшін төленетін лицензиялық алым Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес лицензиялар телнұсқасы берілген қайта ресімделген кезде алынады. Жекелеген қызмет түрлерімен айналысу құқығына лицензиялық алым ставкалары Қазақстан Республикасының Салық кодексімен белгіленеді. Лицензияға қосымшаларды (лицензияға қосымшалардың телнұсқаларын) берген кезде лицензиялық алым алынбайды. Егер: 1) Қазақстан Республикасының заңдарында субъектілердің осы санаты үшін қызметтің жекелеген түрімен айналысуға тыйым салынған; 2) қызмет түріне лицензия беруге өтініш берілген жағдайда қызметтің жекелеген түрлерімен айналысу құқығы үшін лицензиялық алым енгізілмеген; 3) өтініш беруші біліктілік талаптарына сәйкес келмеген; 4) өтініш берушіге қатысты оған қызметтің жекелеген түрімен айналысуға тыйым салатын заңды күшіне енген сот үкімі болған; 5) сот орындаушысының ұсынуы негізінде сот өтініш берушіге лицензия алуға тыйым салған жағдайларда, лицензия және лицензияға қосымша беруден бас тарту жүзеге асырылады. Лицензия беруден бас тартқан жағдайда лицензиар лицензия және лицензияға қосымша беру үшін белгіленген мерзімдерде өтініш берушіге дәлелді жауап қайтарады. Егер лицензия және лицензияға қосымша белгіленген мерзімде берілмесе немесе лицензияны және лицензияға қосымшаны беруден бас тарту өтініш берушіге дәлелсіз болып көрінсе, ол Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен бұл іс-әрекеттерге шағымдануға құқылы. Лицензия және лицензияға қосымша жоғалған, бүлінген жағдайда лицензиаттың лицензияның және лицензияға қосымшаның телнұсқаларын алуға құқығы бар. Егер лицензия қағаз жеткізгіште берілген болса, лицензиат түпнұсқаны алмастан, оны өтініш бойынша электрондық форматқа аударуға құқылы. Лицензияның және лицензияға қосымшаның жоғалған, бүлінген бланкілері лицензиаттың лицензиарға жазбаша өтініш берген күнінен бастап жарамсыз деп есептеледі. Лицензиар өтініш берілген күннен бастап екі жұмыс күні ішінде жаңа нөмір бере отырып және жоғарғы оң жақ бұрышында «Түпнұсқа» деген жазуы бар лицензияның және лицензияға қосымшаның телнұсқаларын береді. Лицензиялардың және (немесе) лицензияларға қосымшалардың телнұсқалары осы лицензиялау туралы заңның ережелерін сақтай отырып, электрондық нысанда ресімделеді [1]. Лицензия және (немесе) лицензияға қосымша мынадай:

1) заңды тұлға бірігу, қосылу, бөлініп шығу немесе қайтақұрылу нысанында қайта ұйымдастырылған;

2) заңды тұлғаның атауы және (немесе) заңды мекенжайы өзгерген жағдайларда қайта ресімделуге жатады [1].

Қызмет түрінің және кіші түрінің атауы өзгерген жағдайда, лицензиаттың лицензияларды қайта ресімдеу кезінде жекелеген қызмет түрлерімен айналысу құқығы үшін бюджетке лицензиялық алымның төленгенін растай отырып, лицензияны қайта ресімдеу туралы өтініш беруге құқығы бар. Лицензиат қайта ресімдеу туралы өтінішті лицензияларды қайта ресімдеу кезінде жекелеген қызмет түрлерімен айналысу құқығы үшін бюджетке лицензиялық алымның төленгенін растайтын құжаттарды қоса бере отырып, күнтізбелік отыз күн ішінде береді. Лицензиялық алым төленбеген жағдайда, лицензиар лицензияны және лицензияға қосымшаны қайта ресімдеуден бас тартады. Қайта ресімделген лицензиялар және лицензияларға қосымшалар электрондық нысанда ресімделеді [1].

Берілген лицензияда және лицензияға қосымшада қателер табылған жағдайда лицензиат оларды түзету туралы еркін нысанда өтініш беруге құқылы. Лицензиар лицензиаттың тиісті өтінішті берген күнінен бастап он жұмыс күні ішінде лицензиялар тізіліміне қажетті өзгерістерді енгізеді және тиісті түзетулері бар лицензияны және (немесе) лицензияға қосымшаны береді. Лицензияның және (немесе) лицензияға қосымшаның қолданылуы мынадай жағдайларда:

1) лицензияның берілген мерзімі аяқталғанда;

2) жүзеге асырылуына лицензия берілген іс-әрекеттер (операциялар) толық көлемде жасалғанда;

3) лицензия алып қойылғанда;

4) заңды тұлға таратылғанда, бірігу, біріктіру, бөліну, немесе қайта құрылу нысанындағы қайта ұйымдастырылуды қоспағанда, заңды тұлға қайта ұйымдастырылғанда;

5) лицензия және лицензияға қосымша лицензиарға ерікті түрде қайтарылғанда;

6) лицензия алатындардың тізбесінен қызметтің жекелеген түрі және (немесе) кіші түрі алып тасталса;

7) лицензиат лицензиялауға жататын субъектілер қатарынан алып тасталса;

8) Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген өзге де жағдайларда тоқтатылады.

Лицензияның қолданылуы лицензияланатындардың тізбесінен қызметтің жекелеген түрі және (немесе) кіші түрінің алынып тасталуы және лицензиаттың лицензиялауға жататын субъектілер қатарынан алынып тасталуы негіздері бойынша тоқтатылғанды қоспағанда, лицензияның және (немесе) лицензияға қосымшаның қолданылуы тоқтатылған кезде, лицензиат он жұмыс күні ішінде лицензияны және (немесе) лицензияға қосымшаны лицензиарға қайтаруға міндетті. Лицензияның қолданылуын тоқтата тұру, одан айыру Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген тәртіппен жүзеге асырылады [1].

Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне лицензиялау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы заңына сәйкес «121-баптың 1-тармағының 2) тармақшасы мынадай мәтінде өзгертілсін: «2) қызметтің осы түрлерін жүргізу құқығына тиісті лицензиялар бойынша жүзеге асырылатын мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту; бастауыш, негізгі, орта, жалпы білім беру; бастауыш, орта, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі кәсіптік білім беру және қосымша жалпы және кәсіптік білім беру жөніндегі қызмет көрсетуден;» - делінген [2].

Дербес білім беру ұйымдарының қызметін реттеу мәселелері бойынша шетелдік қызметкерлерге лицензиялау тәртібі қолданылмайды. Егерде шетелдік жұмыс күшін тартуға, шетелдік қызметкерлерге жұмысқа орналасуына жергілікті атқарушы орган рұқсаты негізінде, шетелдіктің ҚР көшіп келуіне ішкі істер органдары берген рұқсаты негізінде еңбек қызметін жүзеге асыратын адамдарға лицензиялау қолданылмайды. «Халықаралық мектептер мәртебесі бар филиалдар арқылы білім беру қызметін жүзеге асыратын лицензиатты қоспағанда, білім беру қызметіне лицензияның қолданысы лицензиаттың (заңды мекен жайына сәйкес) тіркелген орны бойынша әкімшілік-аумақтық бірлік шегінде шектеледі» [3].

Қазіргі тағдағы білім туралы заңға енгізілген толықтырулар негізінде жоғары оқу орындарына академиялық және басқаруға дербестік берілді. Дербестікке ие болған жоғары оқу орындары өз қызмет көрсету саласын қалай рәсімдеу керектігі үлкен мәселе. Себебі қайта құру немесе қайтадан тіркелу мемлекеттік органға бұрынғы лицензияларының күшін жоюға әкелері сөзсіз. Демек, жаңадан тіркелген барлық білім беру ұйымдары өзінің білім беру бағдарламаларына сәйкесінше лицензия алуға міндеттеніп отыр дегенді білдіреді. Бізге мәлім әр мамандық бойынша білім беру бағдарламаларын мемлекеттік реестірге тіркеп аталған мамандықтар бойынша лицензия алу біршама қиындықтар туығызатыны белгілі.

Аталған мәселе бойынша білім және ғылым министрігі оның тиімді тұстары ретінде өзінің оң бағасын берген болатын.

Министірдің пікірінше: «Заңнамада ұлттық біліктілік шеңберіне біріктіріле отырып білім беру бағдарламаларын әзірлеу қағидасын енгізу де қарастырылған. Бұл жоғары оқу орындарына білім беру нәтижелері мен құзыреттіліктерінің негізінде дербес білім беру бағдарламаларын әзірлеуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, жоғарғы оқу орындарын лицензиялау жүйесі де өзгермек. Бүгінге дейін тек мамандық лицензияланған болса, алдағы уақытта маман дайындау бағыты да осы жүйеге негізделеді» - деген көзқараста [4].

Коммерциялық емес ұйымдар туралы заңға сәйкес елімізде автономды түрде қызмет жасайты білім беру ұйымдарының қызметін лицензиялау мен рұқсат беру тәртібі анықталған. Аталған мәселе бойынша заңда көрсетілген норманың болы дұрыс деп ойлаймыз. Себебі қазіргі таңда қазақстан республикасының Білім туралы қолданыстағы заңнамасы аясында жоғары оқу орындарына дербестік беру мәселесі қарастырылып, мемлекеттік және ұлттық университеттердің коммерциялық емес акционерлік қоғамдарға трансформациялануы заңнамада енгізілді. Аталған өзгерістер көптеген заңнамалардың өзгеруіне өз ықпалын тигізіп отыр. Соының ішінде қолданыстағы коммерциялық емес ұйымдар туралы заңда да рұқсат беру лицензиялау бөлігінде арнайы тоқталуды жөн көріп отырмыз. ҚР коммерциялық емес ұйымдар туралы заңының 19-шы бабында көрсетілгендей «Коммерциялық емес ұйым, оны қалыптастыру арқылы, сондай-ақ бұрын бар коммерциялық емес ұйымды қайта ұйымдастыру нәтижесінде құрылуы мүмкін» [5] - делінген.

Аталған заңнамаға сәйкес жоғары оқу орындарына үлгі ретінде Назарбаев Университетінің басқару нысаны енгізілмек. Ол өз кезегінде еліміздегі тұңғыш және бірегей автономды білім беру ұйымы. Оның басқару нысаны коммерциялық емес ұйым болып табылатын акционерлік қоғам. Аталған университеттің қызметін реттеу үшін арнайы заң да қабылдап қолданыстағы өзге де заңнамаларға тиісінше толықтырулар енгізілген де болатын. Осы автономды университеттің қызметі де мемлекет тарапынан бақыланып қадағалау болуы қаже деп ойлаймыз. Себебі дербестік беру дегеніміз мемлекеттің ішінде мемлекет құру дегенді білдірмейде керісінше еліміздегі заңнамалар мен ұлттық идеямыздың жүзеге асырылуына мұрындық болатын инобвциялық ойлар жинақталған ортаны қалыптасыра отырып өзімізді халықаралық қауымдастыққа сол арқылы кеңінен таныстыру, бәсекелестікті арттыру. Дегенмен, аталған университеттің ерекше мәртебесінің арнайы заңмен қорғалғандықта оны құқықтық бақылау жасау барысында да арнайы баптармен тиісінше заңнамаларға енгізу жолымен реттеу қарастырылған. Оған ділел ретінде осы коммерциялық емес ұйым туралы заңның 19 бабындағы «Дербес білім беру ұйымының ұйымдық-құқықтық нысанындағы коммерциялық емес ұйым "Назарбаев Университеті", "Назарбаев Зияткерлік мектептері" және "Назарбаев Қоры" мәртебесі туралы" Қазақстан Республикасының заңында көзделген жағдайда акционерлік қоғам болып қайта құрылуы нәтижесінде құрылуы мүмкін» [5] - деп көрсетілуі болып отыр.

Осы автономды университеттің тәжірибесін пайдалана отырып қазіргі таңда еліміздің бірқатар университеттерін атап айтсақ 25 университетті коммерциялық акционерлік қоғам нысанында қайта құру туралы арнайы заңнамалар шығып жүзеге асыру тетіктері жүргізілуде [6]. Осыған орай осы аталған 25 университеттің қызметін құқықтық реттеу де Коммерциялық емес ұйым туралы заңның 19 шы бабында қарастырған. Онда: «Коммерциялық емес акционерлік қоғамның немесе мекеменің ұйымдық-құқықтық нысанындағы коммерциялық

емес ұйым коммерциялық ұйым ретінде құрылған жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымын қайта құру нәтижесінде құрылуы мүмкін» екендігі айтылды.

Дербес кластерлік қор ұйымдық-құқықтық нысанындағы коммерциялық емес ұйым «Инновациялық технологиялар паркі» инновациялық кластері туралы» заңнамада көзделген жағдайда акционерлік қоғам болып қайта құрылуы нәтижесінде құрыла алады [7].

Егер білім беру мекемелері мен ұйымдары коммерциялық емес ұйымды оны қалыптастыру арқылы құру құрылтайшылардың шешімі бойынша жарғысына негізделіп жүзеге асырылатын болад.

Егерде білім беру ұйымдары қоғамдық бірлестіктерді олардың жарғысы қабылданып, органдары қалыптастырылатын құрылтай жиналысын шақырушы кемінде он адамнан тұратын Қазақстан Республикасының азаматтары тобының бастамасы бойынша құрылады.

Азаматтардың қоғамдық бірлестіктерді құру құқығы тікелей жеке тұлғаларды біріктіру жолымен де, заңды тұлғалар – қоғамдық бірлестіктер арқылы да іске асырылады [5]. Алайда қоғамдық бірлестіктер құру арқылы білім берумен айналысуға заңнамада ешқандай шектеулер көрсетілмеген. Алаған бірлестіктер қызметі де коммерциялық емес болып табылатындықтан олардың ба білім беру саласында қызмет көрсетуге құқықты екендігін байқатып отыр.

Білім беру ұйымы ретінде мемлекеттік тексеру объектісіне егер бұл заңды тұлға ретінде коммерциялық емес ұйымның құқық қабілеттілігі ол мемлекеттік тіркелуден өткен кезден бастап туындайды, яғни рұқсат алған қызмет аясы бойынша мемлекеттік қадағалауға жатады.

Коммерциялық емес ұйымның айналысуға лицензия алу қажет болатын қызмет саласындағы құқық қабілеттілігі осындай лицензияны алған кезден бастап туындайды [5].

Коммерциялық емес ұйымдар заң актілеріне сәйкес жекелеген қызмет түрлерін лицензиялар негізінде ғана жүзеге асыра алады [5]. Осы аталған нормаға сәйкес қандайда коммерциялық ұйым өзінің жарғысында қызмет көрсетудің бір түрі ретінде білім беру саласындағығы қызметін көрсететін болса, мысалыға мектепке дейінгі бала тәрбиесімен айналысу, немесе қосымша білім беру, әр түрлі тілдік курстар ашу, біліктілікті арттыру т.б. қосалқы қызмет түрі бойынша да арнайы рұқсат алу қажетті қарастырылған. Бұндай рұқсат алулар өз кезегінде ұйымдарға жауапкершілік жүктеп қана қоймайды сонымен қатар көрсетіліп отырған білім беру саласынағы қызметтің сапасын мемлекет бекіткен стандартқа сәйкес берілуіне де бақылау болмақ.

Қазақстан Республикасының рұқсаттар және хабарламалар туралы қолданыстағы заңына сәйкес білім беру саласын лицензиялау жүзеге асырылады. Заңды тұлғаларға білім беру саласында қызмет көрсетудің жекелеген немесе әрекеттерді жүзеге асыруы үшін рұқсат беру немесе хабарлама жасау тәртібін енгізу және іске асыруға байланысты қоғамдық қатынастарды реттеуге бағытталған заң болып табылады. Осы заңның 10-шы бабында: «ҚР Үкіметінің лицензия беру саласынағы құзыреті айқындалған. Қазақстан Республикасы Үкіметінің құзыретіне:

1) рұқсаттар және хабарламалар саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын әзірлеу;

1-1) өзін-өзі реттеуді дамыту үшін жағдайлар жасау;

2) лицензиарларды және лицензия беруге келісуді жүзеге асыратын мемлекеттік органдарды айқындау [8] – болып табылады. Демек, ҚР білім саласын лицензиялайтын органдарды нақтылайтын және оларға заңмен уәкілеттік беретін де осы үкімет.

Рұқсаттар мен хабарламалар туралы заңның 11 бабының 3-ші тармағында «лицензияны және лицензияға қосымшаны алуға және қайта ресімдеуге арналған өтініштердің нысандарын, лицензияның және лицензияға қосымшаның нысандарын әзірлеу және бекіту» [8] мәселесі бекітілген. Осы аталған лицензияны алу, қайта рәсімдеу, бекіту, беру уәкілетті органның арнайы құзыретіне жататық қызмет көрсету түрі.

Мемлекет қоғамдағы барлық саланы реттеуші негізгі күн ретінде басты рөлде сондықтан реттеуші мемлекеттік органның қарауында «лицензиарларды, лицензия беруді келісуді жүзеге асыратын мемлекеттік органдарды айқындау туралы нормативтік құқықтық актілер жобаларын әзірлеу және оларды рұқсаттар және хабарламалар саласындағы уәкілетті

органмен және ақпараттандыру саласындағы уәкілетті органмен келісу» [8] - осы заңның 12-ші бабында қарастырылған.

Сонымен қатар, осы заңның «2-1) рұқсат беру талаптары мен оларға сәйкестікті растайтын құжаттар тізбесін бекіту туралы нормативтік құқықтық актілерді әзірлеу, рұқсаттар және хабарламалар саласындағы уәкілетті органмен және ақпараттандыру саласындағы уәкілетті органмен келісу және оларды бекіту» [8] - мәселесі бойынша да реттеу құзіреті мемлекеттік органдарға тиесілі болып отыр.

Заңнама білім беру саласын лицензиялауды бірінші санаттағы рұқсаттардың тізбесіне қосып қойғанын байқадық. Қосымшадағы осы санаттарға бөлі ол не береді? Мүмкін артықтылық мүмкін тексеру немес лицензиялау барысында заң талаптарын өзге санаттарға қарағанда қатаң болып келуі қажет пе? Алайда заң шығарушы орган осы санатқа бөлу принципі мен оның не қажеттігі болғандығын түсіндіретін норма немесе негіз жоқ. Дегенмен дұндай бөлу арқылы лицензиялау біздің ойымызша мемлекеттік басқару саясатын кешенді жүргізу кезінде өзінің оң ықпалын тигізіп отыр деп ойлауға икемдейді.

Заңдағы 1-ші қосымшада білім беру саласындағы қызметті лицензиялаудың 8 түрі нақты көрсетілген болатын. Олар:

1. Бастауыш білім беру.

2. Негізгі орта білім беру.

3. Жалпы орта білім беру.

4. Біліктіліктер бойынша, әскери, арнаулы оқу орындары үшін мамандықтардың топтары бойынша техникалық және кәсіптік білім беру.

5. Біліктіліктер бойынша, әскери, арнаулы оқу орындары үшін мамандықтардың топтары бойынша орта білімнен кейінгі білім беру.

6. Кадрларды даярлау бағыттары бойынша жоғары білім беру.

7. Кадрларды даярлау бағыттары бойынша жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру.

8. Діни білім беру[8].

Осы жоғарыда көрсетілген қызмет түрлеріне лицензияда лицензияланатын қызмет түрімен айналысу үшін осы заң негізінде лицензия алу талап етілетін қызметтің бір түрін таңдау қажет [8]. Бірінші санаттағы қызмет түрлері жеке және заңды тұлғалардың қауыптілік деңгейінің жоғары болуына байланысты лицензияланатын қызметтің кіші түрін түсінуіміз қажет.

Бұл заңның өзге заңнамалардан бір ерекшелігі заңдағы екі бірдей қосымшаның болуы. Қосымшалар заңның өзінде қорсетілгенімен оны реттейтін арнайы бөлек норма қарастырылған ол «Техникалық реттеу туралы» заң. Бұл норма негізінде «заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеуге және филиалдар мен өкілдіктерді есептік тіркеуге, заңды тұлғалар қызметінің тоқтатылуын мемлекеттік тіркеуге, филиалдар мен өкілдіктерді есептік тіркеуден шығаруға» [8] - қолданылмайды.

Білім беру саласын лицензиялау барысында сыбайлас жемқорлықты болдырмау мақсатында алдын алу үшін арнайы нормалар қарастырылған. Рұқсаттар және хабарлама туралы заңның 9-бабында: «Рұқсат беру немесе хабарлама жасау тәртібін енгізу және жүзеге асыру кезінде мүдделер қақтығысы және құқықты таңдап қолдану фактілері орын алмауға тиіс» [8] - делінген. Тәжірибе көрсетіп отырғандай білім беру саласындағы сыбайлас жемқорлықтың осы саланы лицензиялау барысында заңды тұлғаның немесе меншік иесінің мүдделерінің тоғысатын жері болғандықтан жемқорлықтың алдын алмаса болмайды. Аталған мәселені заң шығарушы орган «бір терезе» қағидасын қолдану арылы жеке және заңды тұлғалардың байланысын шектеу мақсатында қолданып отыр. Арнайы рұқсаттар мен хабарламаларды жеке тұлғалардан және заңды тұлғалардан талап етуге ешкімнің құқығы жоқ ол заңмен қорғалатын мүдде болып табылады. Оған тек арнайы заңмен көзделген мемлекеттік органдар мен оның тиісінше лауазымды тұлғаларын қоспағанда ешкімнің құқығы болмау да сыбайлас жемқорлықтың алдын алу шарасы екендігіне күмәніміз жоқ.

Жоғарыдағы аталған сыныптар ол рұқсат беру кезінде қолданылады. Осы аталған сыныпқа байланысты міндетті қадағаланатын, бақылауда болатын тексерілетін тағы басқа

болып бөлінеді. Аталған сыныптар лицензия мен рұқсат берудің объектісі болып табылады. Оның Рұқсатнама және хабарлама туралы заңында көрсетілген алты түрі белгіленген. Олар:

- 1) 1-сынып – қызметке берілетін рұқсаттар;
- 2) 2-сынып – объектілерге берілетін рұқсаттар;
- 3) 3-сынып – біржолғы рұқсаттар;
- 4) 4-сынып – ресурстары шектеулі немесе квоталарды пайдаланатын қызметке берілетін рұқсаттар;
- 5) 5-сынып – жеке тұлғаларға кәсіби қызметке берілетін рұқсаттар;
- 6) 6-сынып – өнімге берілетін рұқсаттар[8].

Жоғарыда айтылған осы заңдағы қосымша маңызы жағынан заң нормасы болып табылады. Қосымша деп аталғаны болмаса оның заңдық күшіне байланысты ешқандай кемтісушілік пен артықшылық берілмеген. Бұл туралы арнайы заңның 24-ші бабында: «Рұқсатқа қосымша рұқсаттың ажырамас бөлігі болып табылады»[8] - деп көрсетілуі негіз болса керек. Заңдағы бұл қосымшада лицензияланатын қызметтің қандай түрге жататындығы кіші түріме және лицензия берілетін объектілер көрсетіледі, нақты қандай әрекетке лицензия берілетіндігі және оның мекенжайын көрсету үшін рәсімделген болып табылады.

Лицензия алу үшін ең алдымен лицензияна алушы тиісті нысанда өтініш білдіруі қажет. Қазіргі қолданыстағы заңнамаға сәйкес өтініш беру түрі екі нысанда жүзеге асыруға болады. Өтінішті аталған мемлекеттік органға бір терезе қағидасына сәйкес өзі апарып беру арқылы болса екіншісі электронды үкімет бағдарламасы аясында өтініштің электронды нұсқасын жіберуге мүмкіндігі заңмен бекітілген. Егер өтініш тиісінше толтырылмаса немесе өтініштің толық емес нұсқасын тараптарға толтырып келуге екі күн ішіне рұқсат береді. Егер аталған мерзім өтіп кетсе онда уәкілетті орган өтінішті қараудан бас тартуына негіз болып табылады. Егер өтініш тиісінше рәсімделген болса онда қабылдануға жатады. Осы өтініш текеруді қамтамасыз ету үшін, одан әрі қарау үшін құжаттардың толықтығын тексеріп алуға міндетті болып табылады. Өтініштіке қажетті құжаттар тіркелген сон құжатты қабылдаған рәсімдеуші орган екі жұмыс күн ішінде өтініш берушінің алдағы қызмет әрекетті жүзеге асыру орны бойынша тиісті мемлекеттік органдарға сауалнама жібереді. Осы мемлекеттік орган рұқсат беру органдарының сауалы негізінде он жұмыс күні ішінде қойылған талаптарға сәйкес келе мен жоқпа сол туралы жауапты лицензия беретін орнаға жібереді. Бұл айтылған мерзімдер бірінші санаттағы қызметтер үшін бқның ішінде білім беру саласы толық кіреді.

Ал екінші санаттағы қызметтерді лицензиялау үшін заңнамада өзге мерзімдер белгіленуі мүмкін. Егер осы мемлекеттік орган заңда белгіленген мерзім ішінде қандайда бір жауаптар келмейтін болса онда рұқсат беру осы мемлекеттік органмен келісілді деп есептелінеді. Алайда бұл норма білім беру саласын лицензиялауға қолданылмайды. Рұқсат беру туралы заңның 26 бабына сәйкес: «өтініш электронды нұсқада берілуі мүмкін екендігі қарастырылған» [8]. Бұл жерде ерекшелігі тек мерзімдерінде ғана, мәселен өтінішті беру ондағы кемшіліктерді түзетуге екі күн берген болса ал электронды түрде тапсырған азаматтарға бес күн деріліп отыр. Электронды нұсқада бес күннен кейін жауап берілмесе онда қосымша рұқсат алынды деп есептелінеді. Қосымша рұқсат алу рұқсат алғанға дейін осы рұқсатты беруші органның құжаттарды қабылдап алған кездегі құжат өтініштің қабылданғандығын растайтын құжат болып табылады. Осы құжат заңмен бекітіліп беруі тиіс рұқсат беру қарастырылған қызметке әрекет жүзеге асырудың заңдылығын растаушы бола алады. Цифрлы қолтаңба берілсе онда, ол осы құжаттың мемлекеттік органға өтініш қабылданғандығын білдіреді.

Лицензиярдың орналасқан жері бойынша беріледі. Білім беру саласындағы лицензияны және оның қосымшаларын немесе бас тарту туралы уәждерді он бес жұмыс күннен кешіктірмей тараптарға беріледі. Қосымша немесе оны беруден бастарту туралы құжаттарды 30 күннің ішінде беруге міндетті болып табылады[8].

Бірнеше заңды тұлға бірігін немес бірнеше білім беру ұйымдары бірігіп бір лицензия алуға өтініш білдірген болса онда барлық заңды тұлғалардың лицензиялары қайта рәсімделуге жатады. Егер бір лицензиясы бар қызметтің түріне басқа заңды тұлғалар қосылатын болса,

онда олардың бәріне ортақ бір лицензия беріледі ал осы жаңа ұйым өзінің жаңа лицензиясын алған кезде қайтадан тіркелуге жатады. Жнана лицензия алған уақыттан бастап заңды тұлғалардың бұрынға лицензиялары өз күшін тоқтатады. Егер лицензиялау қызмет көрсетудің бір кіші түріне ғана жүрсе басқа негізгі қызметі бойынша лицензиялау қажет толмаған жағдайда осы ұйымның қайта рәсімдеу жүргізілмейді[8].

Біздің ойымызша, аталған заң бойынша лицензия беруші орган немесе оның лауазымды тұлғасының жауаптылығы нақты айқындалмаған. Осы заңның ережелерін бұзған жағдайда біздіңше әкімшілік, еңбек, қылмыстық, сыбайлас жемқорлық т.б. туралы заңдар бойынша нақты бап бойынша ретелуге сілтеме жасайтын норманы енгізу қажет. Мысалы, лауазымды тұлға өзінің қызметіне салғырттығынан заңда белгілерген мерзімді өткізіп алуына орай бір күн өтіп кетсе ҚР әкімшілік құқық бұзушылық туралы конскісінің тиісінше бабына сәйкес жауаптылықта болуы» - деген мәтінде болуды ұсынамыз. Жауапкершілікті нақты болуы осы органның қызметкерлерінің өз міндетін тиісінше және заңда белгіленген мерзімде орындалуына кепіл болады. Сонымен қатар заңның дұрыс және дәл орындалуын қамтамасыз етуші шешуші фактор болып табылады. Ал дәл кәзіргі мәтіндегі жалпы жауаптылық біздің ойымызша атлған салада қызмет көрсету барысының сыбайластық сөзбайластық пен сөзыңқы болуына кедергі болар еді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Білім беру қызметін лицензиялау тәртібі <http://akmolcontrol.gov.kz/files/pdf/1-2.pdf>.
2. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне лицензиялау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 12 қаңтардағы N 222 Заңы http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000222_.
3. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне дербес білім беру ұйымдарының қызметін реттеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы. Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 21 шілдедегі № 337-V ҚРЗ. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000337>.
4. ЖОО-ның академиялық және басқару еркіндігін кеңейту жөніндегі заңнама қабылданды. http://tarmpu.kz/index.php?option=com_content&view=article&id=1830:2017-05-31-04-08-50&catid=34:2011-01-10-20-47-55&Itemid=1&lang=kz.
5. Коммерциялық емес ұйымдар туралы. Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 16 қаңтардағы N 142 Заңы. http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z010000142_#z17
6. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі жоғары оқу орындарының кейбір мәселелері туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 11 қазандағы № 752 қаулысы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P19000007527>.
7. Инновациялық технологиялар паркі инновациялық кластері туралы. Қазақстан Республикасының Заңы 2014 жылғы 10 маусымдағы № 207-V ҚРЗ. http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1400000207/z14207_.htm
8. Рұқсаттар және хабарламалар туралы. Қазақстан Республикасының Заңы 2014 жылғы 16 мамырдағы № 202-V ҚРЗ. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1400000202>